

Teoretické vymezení fenoménu organizovaného zločinu

TOMÁŠ ŠMÍD*

Abstract: Theoretical framework for the phenomenon of organized crime

This article aims to present a basic typology and theoretical framework for the phenomenon of organized crime. The text presents a survey and summary of the existing research, focusing on problems with definition of terms, their nuance and sense. Subsequently, I offer a typology of organized crime and a typology of organized crime groups in particular. That is, organized crime groups are the basic participants in organized crime.

Keywords: organized crime, organized crime group, theory of organized crime, mafia

Úvod

Organizovaný zločin (dále OZ) představuje bezpečnostní hrozbu, která začala zaměstnávat celou řadu výzkumníků, analytiků, novinářů, pracovníků bezpečnostních složek a v neposlední řadě zainteresovaných politiků poprvé v meziválečném období, a to především v americkém prostředí. K dalšímu posílení zájmu došlo v poválečném období, což souviselo s transnacionalizací OZ v rámci západního světa a demokratizací Itálie, která byla nejvýraznějším ohniskem tohoto fenoménu. Ke skutečně dramatickému posílení zájmu o OZ došlo po rozpadu komunistického bloku na přelomu 80. a 90. let, což logicky souviselo s nárůstem symptomů organizované kriminality, její transnacionalizací a globalizací, která byla akcelerována otevřením hranic a tranzitivním procesem v postkomunistických zemích, nadto procesem velmi obtížným a nikoli bezproblémovým.

Aby byl fenomén OZ co nejlépe pochopen, je třeba se jej, ostatně jako každý jev zkoumaný sociálními vědami, pokusit zobecnit a poskytnout mu metodologický, teoretický a typologický rámec výzkumu OZ. Jelikož se jedná o neucelenou, nevypracovanou a interdisciplinární problematiku, snažil se autor představit nejrelevantnější a nejcitovanější pokusy o teoretické vymezení OZ.

Ačkoliv autorem této práce je politolog a primárním cílovým publikem je politologická obec, resp. obec mezinárodních vztahů a bezpečnostních a strategických studií, je důležité si uvědomit, že výzkum fenoménu OZ nelze zkoumat a priori z politologických pozic. Jedná se o natolik komplexní a obtížně uchopitelnou problematiku, že nelze než nepřistoupit na interdisciplinaritu teoretického rámce.

* Tomáš Šmíd působí jako odborný asistent na Katedře politologie Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně (e-mail: tsmi@fss.muni.cz).

Přesto si autor dovoluje tvrdit, že OZ představuje výzvu i pro politologii a tím spíše pro její podbor bezpečnostní a strategická studia, jelikož OZ představuje jednoznačně bezpečnostní hrozbu (a riziko) pro společnost prakticky na celém světě.

Z hlediska debaty o tzv. *tradičním* či *novém pojetí bezpečnosti, užším* nebo *širším pojetí*, potažmo *hard* a *soft security* (Buzan, Weaver a de Wilde 2005) spadá fenomén OZ mezi tzv. *nové bezpečnostní hrozby* a *širší pojetí bezpečnosti*, resp. *soft security*.

Buzan, Weaver a de Wilde obohatili výzkum bezpečnosti o sektorový přístup ke zkoumání bezpečnosti, v jehož rámci rozlišují druhy interakcí:

- 1) vojenský sektor,
- 2) politický sektor,
- 3) ekonomický sektor,
- 4) společenský sektor,
- 5) environmentální sektor (Buzan, Weaver a de Wilde 2005: 38).

V této souvislosti lze OZ považovat za hrozbu spadající především do sektorů politického, ekonomického a společenského, ačkoliv za jistých okolností může mít samozřejmě i vojenské dopady (problematika tzv. *warlordů*, válečné ekonomiky apod.) a taktéž environmentální (ovládnu-li např. struktury OZ surovinová naleziště, kde provádí bezohlednou exploatační politiku).

V úvodu stati je nutno též jednoznačně konstatovat, že vzhledem k povaze a specifitě fenoménu OZ je nezbytné při jeho zkoumání nepohrdat takřka žádnými daty. Ani takovými, která by v jiných subdisciplínách politologie nebyla akceptovatelná. Myšleny jsou v tomto kontextu především prameny sloužící k empirické práci, k získávání faktů a dat pro jednotlivé případové studie. Tato konkrétní stať, jelikož se zabývá výhradně teoretickým vymezením fenoménu, tedy není nucena opírat svá tvrzení o problematice prameny a čerpá z prací akademických pracovníků a jiných expertů. Ale u případových studií jimi ovšem nesmí autor pohrdnout.

Vzhledem k tomu, že příslušníci OKS pracují v přísné konspiraci, nevyhledávají (na rozdíl od teroristů) až na výjimky publicitu a neprezentují svoji činnost a její výsledky, je velmi obtížné dostat se k tzv. tvrdým datům. Operativní poznatky institucí bojujících proti OZ většinou podléhají po dlouhou dobu utajení a na veřejnost jsou pouštěny – pokud vůbec – až s několikaletým zpožděním. Mimo jiné to závisí také na trvání případných soudních procesů. Práce investigativních novinářů taktéž vyžaduje dlouhodobost a také oni z mnoha důvodů (třeba díky dohodám s bezpečnostními složkami) svoje informace prezentují s časovým odstupem. Celá řada dat ohledně OZ má charakter domněnek, byť často důvodných, a někdy i přímých spekulací. Řada dat je poskytnuta jedinci, kteří jsou s OZ nějakým způsobem spjati a z obav o svoji bezpečnost v žádném případě neakceptují odhalení své identity.

Hovoříme-li tedy o získávání dat v rámci výzkumu OZ, je důležité konstatování, že de facto každý text o OZ, v němž jsou uváděna data, je svým způsobem historiografický, a i pokud se mu podaří uvést data aktuální, může velmi rychle aktuality pozbýt, poněvadž dynamika procesů a změn v rámci OZ je oproti jiným fenoménům (výzkum voleb, zájmových skupin, ale i válek) velmi překotná.

Cílem následujícího článku je představit základní teoretické náhledy na OZ, které byly dosud různými autory publikovány. Autor nemá ambice teorie nějakým způsobem revidovat, jde mu pouze o jejich představení a případné okomentování. Jedná se o vstupní – do značné míry studijní – text. Vychází především z výzkumů odborníků působících v angloamerickém akademickém prostředí, potažmo prostředí německém.

1. Pojem, definice a rozlišení

Nalézt či vygenerovat jednotnou definici a vymezení fenoménu OZ není jednoduchý úkol, pokud je vůbec splnitelný. OZ není samozřejmě pojem neznámý – téměř kdokoliv si pod ním dokáže představit určitý obsah. Ovšem je třeba zdůraznit, že převažující pohled na termín má poměrně stereotypní charakter a opírá se především o informace z médií – televize, filmu, novin a časopisů. Bez nadsázky je třeba i v odborném textu připomenout, že silný vliv na vnímání problematiky OZ měla filmová díla F. F. Coppoly Kmotr, S. Leoneho Tenkrát v Americe či M. Scorsese Mafiáni (v orig. Goodfellas) či Casino či řada beletristických děl, v nichž vynikly knihy M. Puza (jeho kniha Kmotr byla ostatně předlohou pro Coppolovu filmovou ságu). Sousedství OZ většině populace evokuje bezesporu také výraz *mafie*, který bývá považován za synonymum k OZ, což je ovšem velmi problematické, resp. chybné tvrzení. A většině se při vyslovení sousloví OZ vybaví pravděpodobně italská či italoamerická *mafie*, možná čínské *triády* či japonská *yakuza* a v posledních letech snad i takzvané *ruské mafie*. Bezesporu je to důsledkem zmíněných mediálních vlivů. Finckenauer uvádí, že tato stereotypní klíše jsou vlastní i vysokoškolským studentům tématem se zabývajícím (Finckenauer 2005: 63).

Zbořit tyto stereotypy představuje jeden z úkolů či jednu z výzev pro výzkumníky zabývající se problematikou OZ. V této souvislosti je nezbytné vyprecizovat co nejuhodnější definici toho, co chceme označovat za OZ. Jedná se ovšem o cíl, jehož dosažení není jednoduché a nebyl uspokojivě vyřešen již celá desetiletí. Nicméně je třeba zdůraznit, že spor o definici OZ vykazuje rysy jisté až ješitnosti jednotlivých autorů, kdy každý z nich přichází s vlastními tezemi, které se ovšem od těch ostatních liší často jen velmi nepatrně. Ignorovat ovšem dlouholetou debatu ohledně definování fenoménu OZ nelze, a naopak se jedná o poučnou záležitost, na jejímž základě lze vygenerovat jednu vyčerpávající a přitom vcelku jednoduchou definici.

Autor tohoto textu pracuje s předpokladem, že k naplnění termínu OZ dochází v případě, že je zločin prováděn v **organizovaných kriminálních skupinách** (OKS), a nikoli nedůležitá je tedy také vyprecizování nuancí mezi OZ, *transnacionálním zločinem* či případně *globálním zločinem*. Jak bude uvedeno níže v kapitole o typologii OZ, existuje OZ domácí, transnacionální a globální, ovšem *transnacionální zločin* nemusí být nutně zločinem organizovaným ve smyslu zločinu páchaného OKS. *Transnacionální zločin* je takovým konceptem, že se jedná o zločin překračující hranice jednotlivých států, jejich právní systémy a má dopady na více zemí, ovšem nemusí se jednat o zločin OKS, ale může jít o *individuální zločin*, *zločin bílých límečků* či *obchodní zločin*. Řazen zde bývá i terorismus (srov. Mueller 2001: 14, Williams 2001: 60). Autor si je vědom, že se jedná o velmi amorfni nejasné rozčlenění a většina takových zločinů má charakter OZ. Ony distinkce nelze však zcela opominout, resp. termíny *transnacionální zločin* či *globální zločin* mají poněkud jinou – širší – náplň, a bude-li autor operovat s pojmy *transnacionální* a *globální*, tak pouze v souvislosti s OZ páchaným OKS.

1.1 Problematický termín mafie

Podle mínění řady lidí znamenají termíny OZ a *mafie* synonyma. Tento náhled je ovšem nesprávný, poněvadž *mafie* není OZ obecně, nýbrž se jedná o samostatnou OKS či sdružení OKS a jde ve své podstatě o sociální konstrukt či dokonce kulturní ideu sui generis (Arlacchi

2002). Jedná se o čistě jihoitalský (potažmo sicilský) koncept, který bývá v rámci výzkumu OZ v přeneseném smyslu užíván k označení takové OKS, která usiluje o přímou politickou a hospodářskou moc, monopolizaci násilí a kontrolu nad veřejným životem v daném teritoriu, čímž vytváří de facto paralelní společenskou strukturu (srov. Nožina 2003: 18). Vrcholem je pak situace, kdy celá společnost v určité zemi (regionu) funguje na základě potřeb dané OKS či struktur OZ (hovoří se v této souvislosti o Albánii, Kolumbii (Hrabálek 2007), Kosovu, Sicílii, ale i o Rusku či dalších postsovětských republikách (např. Reitschuster 2006, Roth 2007)). *Mafie* zde představuje mocenskou kvazivládní strukturu či přímo sociokulturní entitu s celospolečenským vlivem (Arlacchi 2002). Z charakteru vyjmenovaných zemí vyplývá, že budování *mafianských* struktur se daří v zemích se slabou vládní mocí, v zemích procházejících výraznými společenskými změnami, kde je utvořeno mocenské vakuum, jež je právě *mafii* zaplněno. V silných státech či stabilních demokraciích s ukotvenými institucemi a efektivními soudy a policií se *mafianským* strukturám daří méně (což ovšem neznamená, že by tomu tak nebylo) a OKS v takových zemích lze jen zřídka označovat jako *mafie* (vyjma určitých časově omezených period jako USA ve 30. letech či lokálních omezení – některé newyorské čtvrti, jih Itálie apod.). *Mafie* tedy sice spadá pod termín OZ, ovšem ne každá forma OZ musí být nutně *mafii*. OZ je prostě šířeji vystavěný termín.

1.2 Problém s definováním OZ

Zcela základní premisou při definování OZ je tvrzení kriminologa Thorstena Sellina, který před 40 lety zdůrazňoval, že v rámci OZ je klíčové klást důraz na slovo *organizovaný* a nikoli na slovo *zločin* (cit. dle Finckenauer 2005: 64). V tomto kontextu rozlišoval zločiny jako vraždy, loupeže a krádeže od zločinů jako prostituce, prodej narkotik či vydírání. Ovšem seznam určitých zločinů ještě nedefinuje OZ. Hlavně z důvodů definiční nepřesnosti – i loupeže mohou být organizované, a oproti tomu prostituce být nemusí. A dále, pokud působí zločinci ve skupině, stále to ještě nemusí znamenat, že se jedná o OZ (viz níže).

Pokusů definovat OZ existuje nepřehledné množství, přičemž do této práce byly zařazeny takové, které měly širší ohlas v mezinárodním prostředí, a takové, které se prosadily v prostředí českém.

Celá řada definic OZ vznikla v americkém odborném prostředí. Jednu ze starších definic nabízí Kalifornská komise pro organizovaný zločin, která v roce 1953 vymezila OZ jako pracovní metodu používající násilí, zastrašování a korupci, která může být díky nedostatku efektivity práva aplikována bezohlednými jedinci, a to v takovém byznysu či odvětví činnosti, které produkuje vysoké zisky. Základním motivem je přitom zajištění a udržení monopolu v takovém odvětví. Někdy je činnost nelegální ze své podstaty, a někdy jsou sice aktivity legální, ale zločinem se stávají z toho důvodu, že obchod prostupuje vydírání a násilí (Special Crime Study Commission on Organized Crime 1953: 11).

Cressey na sklonku 60. let poukazuje na složitost definování fenoménu OZ, když tvrdí, že kdokoliv by se pokoušel definovat OZ natolik přesně, že by se obešel bez samotné kategorie jednání, by nesměl pouštět ze zřetele formální a neformální strukturu, a podle Cresseyho právě nutnost věnovat pozornost těmto strukturám zařazuje OZ do oblasti akademického zájmu systémové analýzy a odborníků na organizace. Dále Cressey upozorňuje, že u OZ je důležité sledovat pravidla, dohody a sdílená porozumění, které utvářejí základy dané společenské

struktury a mají u jednotlivých účastníků podobu postojů – označení osoby za „organizovaného zločince“ závisí zčásti na tom, zda vykazuje protiprávní postoje, jež doplňují jeho poslušnost souboru přijatých pravidel chování. To neplatí např. u „zločinů bílých límečků“, které lze definovat bez zvláštních odkazů k postojům a hodnotám dotyčných zločinců (Cressey 1969: 310–311).

Cressey nakonec OZ definuje předběžně jako „*jakýkoliv zločin páchaný osobou, která zaujímá pozici v zavedeném systému dělby práce, jež byl vytvořen za účelem páchání zločinu. (...) Veškeré zločinecké aktivity jsou prostřednictvím pravidel koordinovány s aktivitami ostatních zločinců. (...) Každý ‚organizovaný zločinec‘ zaujímá pozici v rámci celkového souboru pozic, jež existují nezávisle na jejich držitelích. Každému jsou přesně určeny jeho zločinecké závazky, povinnosti a práva*“ (Cressey 1969: 313, srov. Cejp a kol. 2004: 16).

Cressey dále řeší problém související právě s otázkou „zavedeného systému dělby práce, jež byl vytvořen za účelem páchání zločinu“. Ač tento rys zahrnuje do své předběžné definice OZ, upozorňuje, že tato definice nerozlišuje mezi dělbou práce u malých skupin zločinců, dělbou práce ustavující strukturu malých nezákonných obchodních aktivit a dělbou práce vystihující nezákonné kartely a spolky jako *La Cosa Nostra*. Pouze poslední typ totiž podle Cresseyho představuje OZ v tradičním smyslu slova a právě tento typ musí být zvládnut, pokud má být zločincům zabráněno v rozbourávání demokratického procesu. Nedokonalosti v definici je však nutné zachovat do té doby, než se o struktuře každého z těchto typů zločineckých systémů dozvíme mnohem více (Cressey 1969: 314–5).

V rámci zločinecké dělby práce definuje Cressey tři pozice, jež by se podle něj mohly ve výzkumu OZ ukázat jako jedinečné znaky zločineckých organizací:

- 1) korupčník (corrupter),
- 2) korumpovaný (corruptee),
- 3) vymahatel (enforcer).

Zatímco v malých skupinách zločinců se tyto pozice také vyskytují, tyto skupiny mohou po dlouhá období fungovat i bez nich. Podnikání v oblasti hazardních her a prodeje nezákonných produktů a služeb nikoliv. Pozice korupčníka je pro nelegální obchodní operace stejně klíčová jako pozice vyjednávče v rámci odborové organizace (Cressey 1969: 314–5).

Cressey je přesvědčen, že pouze nezákonný systém dělby práce tradičně označovaný jako „organizovaný zločin“ zahrnuje pozici, která je trvale či dočasně obsazena osobami, jejichž náplní práce je zajistit právní nepostihnutelnost prostřednictvím úplatků či jiných způsobů nezákonného ovlivňování veřejných činitelů (korupčník), dále pozici, která je trvale či dočasně obsazena osobami, jejichž náplní práce je nechat se takto ovlivnit (korumpovaný), a pozici, která je trvale či dočasně obsazena osobami, jejichž náplní práce je zachovávat integritu organizace prostřednictvím opatření na trestání, mrzačení a zabíjení členů, kteří nejednají v souladu se „zákonem“ dané organizace (vymahatel) (Cressey 1969: 316).

Dále Cressey rozpracovává definici OZ, resp. jeho „nejvyvinutějších forem“ na základě následujících charakteristik:

- 1) totalitní organizace;
- 2) imunita a ochrana před zákonem prostřednictvím získávání kvalifikovaných rad a informací, vyvolávání strachu nebo korupce, případně všeho dohromady, s účelem zajistit pokračování jejich aktivit;
- 3) trvalost a forma;

- 4) aktivity, jež jsou vysoce ziskové, nesou relativně nízké riziko a jsou založeny na lidských slabých stránkách;
- 5) využití faktoru strachu vůči členům organizace, obětem a často i široké veřejnosti;
- 6) soustavné snahy rozvrátit legitimní vládu;
- 7) neodpovědnost šéfů za samotné kriminální akty a
- 8) tuhá disciplína a hierarchie pozic (Cressey 1969: 315).

Podle Cresseyho je OZ jakýkoliv zločin spáchaný osobou, která v rámci ustaveného systému dělby práce zaujímá pozici vytvořenou za účelem páchaní zločinu, za předpokladu, že tato dělba práce zároveň zahrnuje alespoň jednu pozici pro korupčníka, jednu pozici pro korumpovaného a jednu pozici pro vymahatele (Cressey 1969: 319).

O pár let později píše Albin, že nejprimárnějším charakteristickým komponentem OZ je jeho založení na organizaci, což ostatně předesílá už samotné označení fenoménu. Organizovanost je prostě základním charakteristickým rozdílem mezi OZ a dalšími typy kriminality (Albin 1971: 35). Ve velmi širokém smyslu můžeme podle Albinho definovat OZ jako určitou kriminální aktivitu spojenou se dvěma či více jedinci, specializovanými nebo nespécializovanými, zahrnující určitou formu sociální struktury, s nějakou formou vůdcovství, využívající určité způsoby působení, kde konečný účel organizace spočívá v podnikání jednotlivých skupin. Tato definice nám umožňuje pohlížet na OZ v širokém kontinuu připouštějícím svobodu analýzy a definování daných jednotlivých zločineckých skupin jako entit obsahujících v sobě řadu charakteristik a jako protikladných k rigidním klasifikacím založeným na určitých specifických atributech. Viděno z této široké perspektivy, existuje řada forem, které může OZ mít (Albin 1971: 37–38).

Dále Albin uvádí, že raději než rozvíjení více komplexního systému kategorizace lze doporučit, aby byl popis kriminálních skupin založen na vlastnostech specifických kriminálních činů, kterých se dopouštějí v určitém daném čase, a ne na základě jejich určitých rysů. Kriminální skupiny jsou entity dynamické, a nikoli statické. Jako takové se mění spolu s vlastnostmi kriminálních aktů, které páchají. Jen pokud je toto rozpoznáno, můžeme podle Albinho začít hodnotit základní podobnosti a rozdíly mezi kriminálními skupinami (Albin 1971: 49).

Ve stejném roce byla publikována i definice Chicago Crime Commission, podle níž OZ spočívá na participaci osob či skupin osob (organizovaných formálně nebo neformálně) na aktivitách, které lze charakterizovat:

- 1) záměrem dopustit se nebo skutečně spáchat reálný trestný čin;
- 2) konspirativností při páchaní těchto zločinů;
- 3) trvalostí této konspirativnosti (minimálně jeden rok) nebo odhodláním, že by konspirace mohla trvat delší čas;
- 4) nabýváním skutečné moci nebo peněz a snahou o vysokou míru politické nebo ekonomické bezpečnosti jako primárních motivací;
- 5) funkční strukturou, která usiluje o ochranu od politických institucí, vlády a společnosti v jejich současné podobě (Chicago Crime Commission 1971: 264).

O zhruba 20 let později, v realitě rozpadajícího se východního bloku, definuje Abandinsky OZ jako neideologické podnikání zahrnující více osob v uzavřených sociálních interakcích, řízených na hierarchickém základě s nejméně třemi úrovněmi za účelem zajištění zisku a moci pácháním ilegálních a legálních aktivit. Postavení v hierarchii a postavení zahrnující praktickou specializaci mohou být určena na základě pokrevní příbuznosti, přátelství nebo racionálně

odvozena od schopností dané osoby. Postavení není závislé na individualitách je zastávajících v nějakém určitém čase. Konstantnost je zajišťována členy, kteří usilují o to, aby podnikání bylo integrální a aktivní v provádění jeho cílů. To předpokládá vyvarování se konkurenci a úsilí o monopol v odvětví nebo v teritoriu. Existuje zde ochota k použití násilí či korupci k dosažení cílů nebo udržení disciplíny. Členství je omezené, ačkoliv nečlenové mohou být zapojeni na podmíněném základě. Existují jasná pravidla, psaná či nepsaná, která jsou udržována možností sankcí, a to včetně fyzické likvidace (Abandinsky 1990: 6).

Abandinsky tedy tvrdí, že OZ zahrnuje pouze ty skupiny, které se vyznačují těmito znaky:

- 1) neideologičností,
- 2) hierarchií,
- 3) limitovaným nebo exkluzivním členstvím,
- 4) dlouhodobým trváním,
- 5) organizovaností na základě specializace nebo dělby úkolů,
- 6) užitím násilí a(nebo) korupce k dosahování cílů a udržení disciplíny,
- 7) monopolizací,
- 8) řízením prostřednictvím pravidel a norem (cit. z Cejp a kol. 2004: 16).

Dalším expertem, který se pokusil definovat OZ ve stejné době jako Abandinsky, je J. Albanese. OZ podle něj funguje jako běžné podnikání, které racionálně směřuje k vytváření zisku skrze nezákonné aktivity a které zajišťuje svoji existenci skrze používání hrozeb nebo síly a skrze korupci veřejných činitelů k udržení úrovně imunity od práva. OZ směřuje k exkluzivnímu poskytování toho zboží a služeb, které jsou širokou veřejností žádány, ale jsou ilegální. Albanese poskytuje následující definici: „*Organizovaný zločin je trvalé kriminální podnikání, které usiluje o zisk z ilegálních aktivit, které jsou veřejností žádány. Jeho nepřerušovaná existence se udržuje pomocí používání násilí a hrozeb nebo pomocí korupce veřejných činitelů*“ (Albanese 1989: 4–5).

Finckenauer s Voroninem definují OZ poměrně plasticky jako zločin páchaný kriminálními organizacemi, jejichž existence vykazuje v průběhu času a napříč zločiny nepřetržitost a které systematicky užívají násilí a korupci k podpoře svých zločineckých aktivit. Tyto zločinecké organizace mají různé kapacity způsobovat ekonomické, fyzické, psychologické či společenské škody. Čím větší je jejich schopnost škodit, tím větší je jejich nebezpečnost pro společnost (Finckenauer a Voronin 2001: 2).

V prostoru Evropské unie (EU) se definice OZ řešila naposled v rámci dokumentu EU z 21. 12. 1998 s názvem Joint Action on making it a criminal offence to participate in criminal organization in the Member States of European Union (Společná akce k trestání účasti v zločinecké organizaci v členských státech EU – vlastní volný překlad). Dokument obsahuje teoretické vymezení zločinecké organizace následujícího znění: „*(...) zločineckou organizací se rozumí strukturované sdružení dvou nebo více osob, ustavené na delší dobu k páčání trestných činů, za které lze uložit odnětí svobody s horní hranicí 4 roky nebo těžší trest, jestliže takové trestné činy spočívají v získání hmotného prospěchu, nebo jsou prostředkem k jeho získání, a vzhledem k okolnostem nepřipustně ovlivňují činnost veřejných orgánů*“ (Karabec 2000).

Tato definice má čistě právní charakter. Obecnější postihnutí fenoménu OZ obsahuje Mezinárodní konvence Organizace spojených národů (OSN) proti organizovanému zločinu, která byla iniciována na konferenci v Neapoli v roce 1994 a po níž Valné shromáždění (VS) OSN přijalo tzv. Neapolskou politickou deklaraci a Globální akční plán proti organizovanému

zločinu. V rámci těchto činností byla vyvíjena snaha o jednotnou definici OZ napříč zeměmi s rozličnými tradicemi, právní kulturou a zkušenostmi s OZ. To se ukázalo být velmi obtížné a snaha tendovala k velmi všeobecné formulaci problému. Existovaly zejména dvě základní varianty, jak k problému přistupovat:

- 1) OZ definovat formálními znaky jako určitou specifickou kategorii trestného jednání, tedy vymezit znaky, které podstatně zvyšují nebezpečnost trestné činnosti páchané organizovaným způsobem (zločineckou organizací).
- 2) OZ vymezit výčtem (taxativním nebo demonstrativním) typových trestných činů v kombinaci s jejich závažností a organizovaným a transnacionálním charakterem.

Obě varianty ovšem narážejí na problém rozdílných pojetí v jednotlivých zemích. Přesnou formulaci by jistě uvítali právní pozitivisté kontinentálního ražení, precedentálně se rozhodující právníci anglosaského stříhu s volností soudcovského rozhodování přesnou formulaci tolik nepostrádají. Ve velmi problematické situaci by se především podle 1. varianty ocitly ty členské státy, kde se valná část obyvatel podílí nepřímo na narkobyznysu pěstováním rostlinných surovin pro výrobu narkotik.

Dosud se tak dostalo shody o preambuli Konvence: „*Státy se zavazují spolupracovat v co nejširším rozsahu při prevenci a kontrole OZ. Pro účely této Konvence OZ znamená skupinové činnosti tří a více osob, s hierarchickým spojením nebo osobními vztahy, které umožňují jejich šéfům dosahovat zisk nebo kontrolovat území nebo trhy, vnitřní nebo zahraniční, prostřednictvím násilí, zastrasování nebo korupce a ve spojení s trestnou činností pronikat do legální ekonomiky*“ (Karabec 2000).

Tato definice je očividně kostrbatá a zatížená zmíněnou snahou o setření diferencí mezi členskými státy.

Účinnější a přehlednější přístup k vymezení OZ je právní úprava v USA, kde OZ jako souhrnný pojem není uplatňován a závažné formy organizované trestné činnosti jsou definovány jako samostatné trestné činy. Podle zákona z roku 1970 Racketeering Influenced and Corrupt Organizations Act (RICO) se stíhá trestné jednání za těchto podmínek:

- jde o jednání v rámci podnikatelské organizace;
- tato organizace již vyvíjela zločineckou činnost, která zahrnuje trestné činy jako vraždu, únos, loupež, vydírání, padělání a další poměrně široký okruh kriminálních aktivit;
- její zločinecká činnost je zřejmá;
- trestnou činností je dotčena obchodní sféra;
- z trestné činnosti plyne zisk.

Co se týče českého prostředí, tak Institut pro kriminologii a sociální prevenci (IKSP) vychází z pracovní kriminologické definice OZ, která tvrdí, že „organizovaný zločin je opakující se (soustavné) páchání cílevědomé koordinované závažné trestné činnosti (a aktivit tuto činnost podporujících), jehož subjektem jsou zločinecké skupiny nebo organizace (většinou s víceúrovňovou vertikální organizační strukturou), a jehož hlavním cílem je dosahování maximálních nelegálních zisků při minimalizaci rizika (zajišťovaného prostřednictvím kontaktu v rozhodovacích společenských strukturách)“ (Cejp a kol. 1999, 2004).

M. Nožina uvádí následující definici OZ jako jednu z mnoha možných: „*OZ je forma nezákonné činnosti více než dvou osob, konaná systematicky po delší dobu, zaměřená na získání finančního prospěchu a využívající k tomu násilně získaný vliv v prostředcích obchodu, průmyslu, médií, politických a soudních kruhů*“ (Nožina 1997: 11).

Jedná se o aktivity, které vykazují v mnoha ohledech podobnosti s podnikatelskou činností ve formálních rysech. OZ reaguje na společenskou poptávku, kterou nemůže nebo není schopen naplnit a pokrýt oficiální legální trh, či je uměle vyvolávána. Konečným cílem je pak maximalizace zisku, které se dosahuje v prostředí OZ bez ohledu na zvolené prostředky. OZ poskytuje zboží a služby, které jsou buď regulovány, nebo zakázány, avšak ve společnosti po nich vzniká poptávka. OZ se snaží tuto poptávku udržet nebo ji případně i vyvolávat.

J. Musil definuje OZ následovně: „*Organizovaná kriminalita je druh skupinové trestné činnosti, páchané organizovanou zločineckou skupinou nebo organizací, vyznačující se dlouhodobostí, dělbou činnosti, plánovitostí a orientací na vysoký zisk nebo získání vlivu na veřejný život. Výjimečně jsou zločinecké organizace motivovány též ideologicky – např. teroristické organizace*“ (Musil 1992).

Tato definice je poměrně zdařilá, až na poslední větu. Teroristické organizace a zločinecké organizace či OKS je nutno od sebe teoreticky ostře vymezovat, poněvadž motivace a charakter jejich činnosti jsou zcela odlišné. Může souhlasit forma, podobná bývá struktura organizace, teroristé mohou s OZ účelově kooperovat především při získávání nelegálních komodit, ale kvalita problému je jiná, srovnatelná je pouze enormně vysoká společenská nebezpečnost. OZ útoky provádí pouze za účelem maximalizace zisku, čímž se od extremistických a teroristických skupin politického charakteru liší. Metody a prostředky se však mohou shodovat. Nezřídka je také spojuje shodný zájem a obchodní vztahy. Teroristické skupiny jsou pro OZ mnohdy zdrojem velkých příjmů jako odběratel nejrůznějších komodit, nejčastěji zbraní. Při boji proti těmto patologickým jevům se tudíž mnohdy toto nebezpečí zdvojuje, často ovšem na úkor smyslupnosti a efektivity, jelikož charakter nebezpečí z nich plynoucí je odlišný. Rizika plynoucí z OZ jsou mnohem dalekosáhlejší a hlubší, poněvadž jsou skrytá a nenápadná. OZ z principu mediální „popularita“ vadí a snaží se ji eliminovat, kdežto teroristické a extremistické skupiny ji naopak vyhledávají a dožadují se jí.

Oba defektní společenské jevy tedy spolu souvisejí, ale ne v takové míře, jak mnohdy prezentují média a i oficiální složky, které ze spojení *terrorismus a OZ* udělaly téměř standardizované a neodlučitelné lexikální spojení.

Další definici OZ v českém prostředí vytvořil J. Němec, respektive upravil definici V. Gehma a M. Linkové: „*Organizovaná kriminalita je plánovitě a snahou po zisku nebo po moci motivované spáchání obzvláště závažného trestného činu nebo páchaní – po delší či neurčitou dobu – trestných činů, které jsou ve svém souhrnu obzvláště závažnými, pokud se této trestné činnosti účastní více než dvě osoby, které mají mezi sebou rozdělené úkoly, jednájí konspirativně, používají struktur podobajících se živnosti či obchodu a užívají násilí nebo jiných prostředků vhodných k zastrášení a nebo ovlivňují alespoň jednu z těchto sfér: hospodářství, politiku, masmédiá, státní či veřejnou správu, justici, policii*“ (Němec 1995: 30–31).

Tato definice se jeví být příliš kostrbatou, nepružnou a navíc nepřilíh přesnou, jelikož podle ní by do OZ spadala i činnost, která má sice charakter skupinové trestné činnosti, ale ne OZ. Tři lidé nikdy zločineckou organizaci moderního typu nevytvoří, nutně by potřebovali další alespoň externí spolupracovníky a špičkové vybavení. To ovšem tato definice nezohledňuje.

1.3 Finckenauer a Hagan – nejkompexnější přístup k hledání definice OZ

Frank Hagan nabízí velmi zevrubnou a nosnou definici OZ, která může sloužit jako průsečík většiny nabízených, v níž definuje 11 dimenzí OZ. Následně Maltz nabízí dimenzí 9. James Finckenauer se následně snaží z dimenzí a charakteristik obou autorů integrovat jeden rámec, jenž obsahuje následující elementy:

- 1) ideologie (resp. absence ideologie),
- 2) struktura/organizovaná hierarchie,
- 3) kontinuita,
- 4) násilí/užití síly nebo hrozba silou,
- 5) omezené členství,
- 6) ilegální podnikání,
- 7) pronikání do legální ekonomiky,
- 8) korupce (Finckenauer 2005: 65).

Ad 1) OZ je neideologický ve smyslu, že nenastoluje vlastní politickou agendu, je nepolitický ve smyslu idejí, politického přesvědčení apod. Nehlásí se k žádné radikální, konzervativní, liberální či jiné politické ideologii. Politika, resp. její infiltrace či ovládnutí, je pro něj pouze nástrojem k dosažení či spíše k udržení a ochraně zisku. Děje se tak prostřednictvím korupce či vydírání, přičemž za určitých okolností se může OZ uchýlit k násilným atakům na politiky (únosy, vraždy) (Finckenauer 2005: 65). V kontextu postkomunistických zemí dochází i k přímé politické participaci příslušníků OZ v rámci volených úřadů (Roth 2007: 15). Neideologičnost OZ je zásadním znakem, který jej odlišuje od (moderního) terorismu, s nímž bývá občas zaměňován, respektive ztotožňován.

Ad 2) Existuje poměrně všeobecná shoda mezi experty, že OKS jsou velmi dobře strukturovány a hierarchizovány. Mají své šéfy, předáky nebo autority a další členy v určitém hierarchickém rozvrstvení. Dále jsou zahrnuti dočasní spojenci, přísluhovači a rádobyčlenové. Členové OKS přistupují ke své činnosti konspirativně, každý z nich má svoji pozici a jen někdo má rozhodovací pravomoci co, kdy, kde a jak provádět, přičemž části pravomocí mohou být delegovány níže. Dobrým příkladem kvalitně strukturovaných nelegálních skupin jsou motocyklové gangy (často zapojené do drogového byznysu a násilného vydírání), které mají svého prezidenta, viceprezidenta, pokladníka a dokonce soudce, kteří jsou voleni členy gangu. Ovšem v posledních letech má mnoho OKS podobu spíše volně propojených sítí zločinců, kteří spolupracují na určitých zločineckých aktivitách. Struktura takových OKS je více amorfni, volně dostupná a chybí jí rigidní hierarchie. To ovšem neznamená, že zcela absentuje.

Ad 3) Kontinuitou se míní, že OKS jsou sebezvěčňující, jejich činnost probíhá mimo kontext jednoho lidského života či participace jedné konkrétní individuality. Pokud šéfové OKS zemřou nebo jsou uvězněni, nahradí je nový lídr. Ostatní mohou také z jakýchkoliv důvodů odpadnout, ale organizace pokračuje v činnosti dál, ostatně jako analogické organizace v nekriminálním světě. Maltz tvrdí, že jsou-li OKS zapojeny v kontinuálním „podnikání“ (obchod s narkotiky, organizování prostituce, vydírání), což ostatně spadá taktéž pod termín kontinuita, je to jeden z kohezních elementů skutečného OZ. Kontinuita je udržována skrze a napříč zločiny a představuje důležitý definiční element OZ.

Ad 4) Násilí a hrozba násilím jsou všeobecně akceptovanými atributy OZ. OKS násilím hrozí i jej užívají k uskutečnění řady cílů. Násilí může mít řadu podob, např. vraždy, únosy,

bití, mučení či zhářství. Užíváno je vesměs proti konkurenčním OKS, proti zrádcům ve vlastních řadách, proti dlužníkům či proti potenciálním konkurentům nebo podnikatelům, kteří jsou atraktivní z hlediska vymáhání tzv. výpalného. Příležitostně bývá násilí užíváno proti příslušníkům bezpečnostních struktur (policistům, soudcům ap.) či politikům (především takovým, kteří jsou buď zapojeni do kriminálních aktivit v rámci konkurenčních OKS, nebo naopak proti těm, kteří si za náplň své politické kariéry zvolili boj proti OZ).

Ad 5) OKS uplatňují princip omezeného členství, a to na základě jistých kritérií. Nejčastěji jsou takovými kritérii etnicita, příbuzenství, teritoriální příslušnost či kriminální kariéra. Může se ale jednat i o rasu či ještě řidčeji náboženství.¹

Ad 6) Panuje shoda, že OZ provádí svoji činnost, resp. vůbec existuje, aby akumuloval zisky. Ekonomický profit prostě představuje pro OKS primární cíl. Zisk přichází především z ilegálního podnikání, přičemž to má vesměs následující podobu:

- 1) obchod s narkotiky;
- 2) obchod s lidmi (včetně organizování prostitutek);
- 3) ilegální obchod se zbraněmi a výbušninami;
- 4) finanční kriminalita (např. tzv. praní špinavých peněz, pojišťovací podvody, podvodné konkurzy, krácení daní, hazard, lichvářství);
- 5) násilná trestná činnost (vraždy, únosy, vydírání, organizované loupeže);
- 6) počítačová, resp. internetová kriminalita;
- 7) padělatelství;
- 8) racketeering (vymáhání tzv. výpalného za tzv. ochranu, organizované vydírání);
- 9) korupce;
- 10) námořní pirátství;
- 11) pronikání do legálního byznysu aj. (Finckenauer 2005, srov. Mueller 2001).

Obecně OZ poskytuje zboží a služby, které jsou ilegální, regulované nebo obtížně dostupné. Využívá hojně lidských (skrytých) tužeb a slabostí, které jsou ovšem v kontrastu se stávajícím právním systémem, veřejnou morálkou apod. (Finckenauer 2005: 67).

Ad 7) Korupce je velmi elusivní element OZ, který, jak vidno, bývá považován jak za samotný definiční znak, tak za formu ilegálního podnikání. Vzhledem ke klíčivosti pro činnost OZ, tak z toho důvodu, že se jedná spíše o nástroj k činnosti, a ne o podnikání, které by produkovalo přímo zisky (je to spíše svého druhu investice), je přesnější korupci považovat za přímo definiční znak OZ. Korupce veřejných činitelů příslušníky OZ je pro OZ velmi charakteristická, stejně jako korupce příslušníků bezpečnostních složek, reprezentantů hospodářské sféry apod. Je velmi účinná k pronikání do legální ekonomiky a k podkopávání snah represivních orgánů bojujících s OZ. Za definiční znak OZ je ovšem nutné považovat pouze korupci veřejných činitelů, celospolečenská korupce je mnohem širší problém a korupce ze strany OZ je pouze jejím subkomponentem (srov. Finckenauer 2005: 67).

Hagan (2006: 129) dále schematicky shrnuje definiční znaky OZ uváděné různými vybranými autory (Abandinski, Albanese, Albini, Barlow, Clinard a Quinney, Conklin, Cressey, Finckenauer, Hagan, Haskell a Yablonski, Inciardi, Mack, Maltz, Organized Crime Task, Sutherland a Cressey, Vetter a Silverman), přičemž nejčastěji uváděnými jsou následující:

- 1) organizovaná hierarchie, která je jako definiční znak uvedena u všech zmíněných autorů;
- 2) kontinuita, s níž taktéž operují všichni uvedení;
- 3) ilegální podnikání, jež neuvádí pouze Haskell a Yablonski a Inciardi;

- 4) korupce, kterou vynechávají Abandinsky a Organized Crime Task;
- 5) násilí a hrozba násilím, což neuvádějí pouze Barlow, Cressey a Sutherland a Cressey;
- 6) veřejná potřeba, jež absentuje u Abandinského, Clinarda a Quinneyho, Cresseyho, Inciardiho, Maltze, Organized Crime Task a Vettera a Silvermana.

Dalšími definičními znaky, které se objevují u těchto autorů, jsou extenzivní plánování, specializace, neideologičnost, monopolismus, omezené členství a zákon mlčenlivosti. Méně pak kontinuita, infiltrace legální ekonomiky, dělba práce, rituály.

Hagan ve svém článku představuje i definice OZ pocházející z pracovišť čistě kriminologických, jež se sice zásadně neodchylují od výše zmíněných, ale více je rozvíjejí a uvádějí další definiční znaky OZ – konspirativnost, kodexy chování, disciplína, vysoká organizovanost, byrokratičnost, specifické kriminální aktivity apod. Obdobně sleduje Hagan také texty pocházející z prostředí právní vědy.

Z výše uvedeného generuje následující definici OZ: „*OZ je zločin prováděný trvale existujícími organizovanými skupinami, které monopolizují ilegální podnikání skrze násilí a hrozby násilím a zajišťují si beztrestnost prostřednictvím korupce*“ (Hagan 2006: 133). Hagan taktéž klade důraz na rozdíl mezi OZ a zločinem, který je organizovaný, přičemž výstižně zřehledňuje rozlišení tím, že symptomem OZ jsou organizované skupiny, kdežto symptomem zločinu, který je organizovaný, jsou aktivity.

V rámci rozlišování úrovně organizovanosti skupin rozlišuje Hagan tři úrovně:

- 1) plnohodnotné skupiny (např. *La Cosa Nostra*, *yakuza*);
- 2) poloorganizované skupiny, kterým schází k plné organizovanosti některá z charakteristik (*Hell's Angels*, dle Hagana diskutabilně i *Medellínský kartel*);
- 3) pouliční gangy a jiné, jež mají nižší úroveň rozvoje organizovanosti (Hagan 2006: 135).

Hagan taktéž operuje se čtyřmi úrovněmi aktivit OZ, z nichž první dvě lze považovat více méně za taktické, třetí za takticko-strategické a čtvrtou za strategickou:

- 1) taktické zločiny jako vydírání, úplatkářství, vraždy;
- 2) taktické zločiny vyšší úrovně jako pašování narkotik a dalších komodit, padělatelství, podvody apod.;
- 3) investice do legálního byznysu, jež se může využívat i ke kriminálním aktivitám, jako např. do dopravních firem, autosalónů, restaurací a hotelů, demoličních firem;
- 4) strategické investice do legálního byznysu vysoké úrovně s potenciálem zisku politické moci, jakým je např. bankovníctví, zábavní průmysl a média, cenné papíry (Hagan 2006: 135–136).

Možných a nabídnutých definic je tedy celá řada, přičemž za nejkompexnější lze považovat právě přístup Hagana a Finckenuera. Klíčových je oněch 8 atributů, které jednoznačně ukazují, že alfou i omegou pro definování OZ jsou organizované skupiny. Zaměříme-li se na sledování aktivit, jejichž pomocí bychom chtěli vygenerovat definici OZ, nastala by úskalí, jak odlišit různé typy zločinů, jimž je sice vlastní sofistikovanost, ale nemají skupinový charakter, fungují na základě sítí, fungování klíčových individualit apod. Hagan v této souvislosti odlišuje organizovaný zločin a zločin, který je organizovaný, což je pro přesnost definice klíčová záležitost. Výše zmíněná Haganova definice tudíž představuje nejlepší možnou a nejpresnější definiční zkratku, která byla dosud vytvořena, a Finckenuerových osm atributů je vyčerpávajícím vodítkem pro zarámování určité sociální reality do fenoménu OZ.

2. Typologie organizovaného zločinu

S generováním definice OZ problémy teoretického uchopení fenoménu nekončí. Vymežíme-li si OZ, narazíme na fakt, že existuje celá řada typů a podob OZ, které se navzájem někdy méně a někdy více liší. Možností, jak fenomén OZ typologizovat, je několik. Patří mezi ně především geografické vymezení OZ, které je dobré pro vyzdvihnutí transnacionalizačních procesů v rámci OZ, a typologie kriminálních skupin, které zohledňují především rozdílnost jednotlivých tradic v rámci OZ, difference jednotlivých geografických ohnisek a další proměnné, které činí jednotlivé typy OZ či OKS specifickými.

2.1 Vymezení politicko-geografické působnosti

Z hlediska rozsahu působnosti v rámci dnešního světového uspořádání lze organizovaný zločin členit na:

- 1) domácí OZ, působící převážně v hranicích národních států;
- 2) transnacionální OZ, který má ambice ohrožovat státní suverenitu některých zemí;
- 3) globální OZ, který je spojen s procesy globalizace, zvýšené mobility atd. (Smolík 2007: 24).

V posledních dvou dekadách se charakter OZ dramaticky mění, a to především v tom smyslu, že se internacionalizuje, potažmo globalizuje. Souvisí to především se dvěma jevy – rozpadem bipolárního uspořádání světa a následným otevřením hranic a s všeobecnou globalizací ekonomiky, které logicky nahrál právě konec studené války. Nastartován byl proces masové migrace lidí – legální a nelegální. Utváření migrantských komunit v jiných zemích usnadnilo též etablování zločineckých struktur ze zemí původů migrantů, což je ve velké míře jev spojený povětšinou s migranty z bývalého SSSR, bývalé Jugoslávie či Albánie, přičemž migrace Číňanů a Vietnamců začala již v období před rozpadem bipolárního systému. Ostatně nelegální migrace se stala jednou z velkých příležitostí struktur OZ, nejen jak rozšiřovat působnost, ale jak organizováním obchodu s lidmi navyšovat zisky. Prvkem, který bezesporu taktéž přispěl k transnacionalizaci zločinu, je rozvoj komunikačních technologií.

OSN (1995) definuje *transnacionální OZ* jako „přečiny, jejichž vznik, ochrana a přímé či nepřímé účinky zahrnují více než jednu zemi“. V tomto kontextu je transnacionálním zločinem většina aktivit struktur OZ ve většině zemí. *Transnacionálním OZ* je tedy zločin v duchu dané definice s tím, že je páchan OKS. Pokud tomu tak není, jedná se o *transnacionální zločin* – ne OZ, ale zločin, který je organizovaný.

Zločin (potažmo OZ) se stává transnacionálním, jestliže:

- 1) je spáchán ve více než jednom státě;
- 2) je spáchán v jednom státě, ale podstatná část jeho přípravy, plánování, řízení a kontroly je prováděna v jiném;
- 3) je spáchán v jednom státě, ale je do něj zapojena nějaká OKS, která provozuje kriminální aktivity ve více než jednom státě;
- 4) je prováděn v jednom státě, ale podstatné efekty má i v jiném státě (Finckenauer 2005: 80).

TOZ představuje novou realitu, která se obtížně popisuje, poněvadž se jedná o fenomén, jenž ještě před 20 lety téměř neexistoval a jehož spletitost, sofistikovanost a obtížná postižitelnost velmi znesnadňují jeho analýzu.

Globální OZ souvisí s obecnými změnami, které s sebou nese globalizace. Vzestup a expanzi OZ lze vysvětlovat právě i globalizačními procesy, respektive specifickými projevy globalizace. Vztah mezi globalizací a tržními ekonomickými reformami na straně jedné a OZ na straně druhé zahrnuje komplexní procesy příčin a dopadů, které je třeba rozplést. Debatu o globalizaci OZ lze vést v rovině různorodých konsekvencí zvýšené ekonomické propojenosti, nerovnoměrnosti bohatství, moci, privilegií a znalostí způsobených meziregionální a globální konkurencí (Serrano 2002: 24).

První vysvětlení upozorňuje na mnohé způsoby, kterými „nepopiratelný materiální aspekt globalizace“ a „fyzická infrastruktura“ podporují internacionalizaci ekonomiky a sociálních vztahů, a tudíž podporují i růst a internacionalizaci ilegální ekonomiky. Stejně tak usnadňují ilegální obchod, technologické změny či expanze globálních dopravních sítí, které navíc komplikují úlohu celních úřadů. Řada zemí se díky globalizaci stává zranitelnými, co se šíření kriminálního podnikání týče. Ovšem na druhou stranu lze tvrdit, že vliv globalizace na nárůst OZ v celosvětovém měřítku je nadhodnocován v tom smyslu, že globalizace jako taková OZ netransnacionalizovala či neglobalizovala, k těmto jevům docházelo mnohem dříve, než začala být globalizace celospolečenským tématem. Proces globalizace pouze některé jevy spojené s OZ urychlil (velmi zjednodušeně lze říci, že rozdíl je v tom, že drogy nejdou z Afghánistánu do západní Evropy 2 měsíce, ale třeba jen 3 dny). Existence kauzálních vazeb mezi globalizací a transnacionalizací OZ nepředstavuje jednoznačnou záležitost. V souvislosti s procesy globalizace a jejími dopady na OZ je více podnětné sledovat nerovnoměrnost distribuce bohatství, moci a privilegií (viz výše), čímž se dostaneme k tomu, že globalizace má vliv na šíření a transnacionalizaci OZ pouze v některých státech, a to především v těch, které se označují za *weak states*, tedy *slabé státy*. Zatímco *strong states*, *silné státy*, mají kapacity ovlivňovat či přímo řídit směřování a dopady globalizace, slabé státy tu možnost postrádají a nejsou schopny udržet si kontrolu nad podobou jejich integrace do globálních trhů. Tu řídí menšina *silných států*, přičemž *slabé státy*, resp. většina států světového společenství, tedy těch, jež nelze označit za silné, naprosto postrádá možnost tyto procesy ovlivnit. Stejně tak postrádají kapacity a často i vůli udržet na svých teritoriích právní řád, takže v tomto světle by byla překvapením spíše absence než přítomnost struktur OZ v těchto zemích. Často bývá internacionalizace OZ vysvětlována i růstem sociální nerovnosti, jež má souviset s procesy globalizace (Apter 2001), ovšem nelze se opřít o jednoznačná data, která by tuto tezi potvrzovala, byť zní poněkud více logicky než vysvětlování sklonů k terorismu podobnými důvody, které navíc data, jež jsou k dispozici, vyvracejí. Ovšem i v případě OZ lze toto vysvětlení s úspěchem minimálně problematizovat, když už ne přímo vyvracet.² Ovšem v případě nárůstu celosvětového obchodu s lidmi v rámci tzv. nelegální migrace lze nepochybně zaznamenat, že příklon k OZ znamená pro řadu jedinců jediné existenční východisko. Ostatně tento jev lze zaznamenat u celé řady migračních vln (včetně legálních), jak ukazují příklady vystěhovaleckých vln z Itálie, Číny či bývalého Východního bloku.

Další rovinu hledání vazeb mezi globalizací a transnacionalizací OZ představují otázky potenciality pro OZ v rámci tranzitivních ekonomik a souvislostí mezi způsoby vládnutí a úrovní korupce. Ovšem ani v těchto otázkách nepanuje jednoznačná shoda, navíc výskyt korupce je vlastní i stabilním tržním ekonomikám (Serrano 2002: 27).

Otázka globalizace OZ a vlivů globalizace na OZ je velmi komplikovaná a nejasná, nicméně lze vycházet z faktu, že ke globalizaci OZ dochází, ať již souvisí přímo s procesy globalizace

obecně, integrálně, či jen částečně. Bezesporu souvisí s rozpadem bipolárního uspořádání, otevřením hranic a s tím souvisejícím vznikem nových trhů – legálních i nelegálních.

2.2 OZ a kriminální organizace

Výše nastíněné výčty charakteru zločinného podnikání nám ještě zcela nedokreslí charakteristiku obsahu termínu OZ. Podstatné je, že zločiny jsou páčány *organizovaně* v organizovaných kriminálních skupinách (OKS). OKS představují základní stavební prvek toho, co se označuje jako OZ. OKS mohou mít podobu hierarchických centrálně řízených skupin nebo volněji sdružených kriminálních sítí, ovšem musí být přítomny, aby byl naplněn termín OZ.

Podle Konvence Spojených národů proti mezinárodnímu OZ je OKS strukturovaná skupina tří a více osob, jež existuje po dlouhé časové období a jedná s cílem provádět jeden či více závažných zločinů nebo přestupků, aby dosáhla, přímo či nepřímo, finančního nebo jiného materiálního zisku. Závažným zločinem je míněno chování představující kriminální přečin postžitelný maximálním odnětím svobody nejméně na 4 roky nebo vážnějším trestem (dle Finckenauer 2005: 80).

V souvislosti s definováním skupin páčajících OZ je vhodné uvést základní rozlišení mezi vícečlennými skupinami páčajícími trestnou činností. OZ je trestná činnost více osob, ovšem ne každá vícečlenná kriminální skupina snese zařazení do struktur OZ.

V této souvislosti lze užít Němcovu (1995: 28–29) typologii, jež definuje čtyři základní typy skupinové trestné činnosti – kriminality páčané více než dvěma osobami:

- 1) příležitostnou skupinu pachatelů; vzniká nahodile v důsledku momentálně vzniklé příznivé situace, a to buď těsně před spácháním trestné činnosti, anebo až v jejím průběhu. Jako příklad lze uvést výtržnictví a násilí fotbalových fanoušků na stadionech, útoky proti cizincům – migrantům či azylantům;
- 2) partu; je to časově stálější skupina a zpravidla původně nevzniká k páčání trestné činnosti, nýbrž k uspokojení nějakých společných zájmů;
- 3) organizovanou kriminální skupinu; je popisována jako vyšší typ skupinové trestné činnosti. Pro organizovanou skupinu jsou charakteristické tyto znaky: páčání trestné činnosti je její hlavní náplň; stupeň organizovanosti je vysoký, skupina má pevnou hierarchickou strukturu, která však bývá členům skupiny známa; skupina vzniká buď za účelem opakovaného páčání trestných činů, zpravidla téhož druhu, anebo ke spáchání jediného trestného činu obzvláště výnosného; páčání trestných činů je pečlivě plánováno;
- 4) zločineckou organizaci (zločinecký syndikát); je nejvyšším a nejnebezpečnějším typem skupinové trestné činnosti, kterou je organizována kriminalita.

Z Němcovy typologie snesou zařazení mezi skupiny OZ poslední dvě jmenované.

OKS má trestnou činnost jako hlavní náplň, nicméně její členové jsou často zařazeni do legálního podnikání nebo pracovního procesu. Stupeň organizovanosti je již vysoký s pevnou hierarchickou strukturou, která je však členům známa. Trestné činy jsou pečlivě plánované. Někdy může vzniknout pouze za účelem jednoho trestného činu, který je ovšem obzvláště výnosný, jako např. bankovní loupež.

Zločinecká organizace má charakter výrobní organizace, firmy či korporace, často nadnárodního charakteru. Řadoví členové již neznají své bosse a počet členů skupiny je řádově několikanásobně vyšší než u OKS.

Němec striktně tyto dvě skupiny typově odlišuje, ale neuvádí příklad typický z praxe, že OKS může velmi záhy přerůst v zločinecký syndikát nebo že ten může vzniknout spojením několika OKS. Navíc OKS se často od zločinecké organizace odlišuje pouze menší velikostí a profilací na jeden druh trestné činnosti, ale její společenská nebezpečnost může být stejná, ne-li za jistých okolností i vyšší. Existují totiž i jiná hlediska posuzování nebezpečnosti kriminálních skupin, než je jejich velikost a formální struktura. Rozlišovat tedy mezi OKS a zločineckou organizací není podle názoru autora této práce vhodné, jelikož rozdíly nejsou jednoznačné a oba německé typy skupin budou označovány jako OKS.

Nožina vymezuje rozdíly mezi vícečlennými kriminálními skupinami pružněji. Trestná činnost páchaná nějakou partou se nedá považovat za OZ, byť taková skupina páchá zločin sériově a po dlouhou dobu. OZ je oproti takovým skupinám vysoce efektivní organizace s pevnou a trvalou strukturou. V rámci OZ pak existují další diference, kdy existuje rozdíl mezi skupinami páchajícími OZ, mafiánskými organizacemi a *mafii* samotnou. *Mafii* se určitá OKS dá nazývat v případě, že krom páchání trestné činnosti vyvíjí i snahy o zisk hospodářské a politické moci (Nožina 1997: 12).

Podle Finckenaiera si lze kriminální organizace představit jako entity uspořádané více či méně na základě následujících charakteristik:

- 1) zločinecká sofistikovanost – jaká úroveň plánování je užívána k provádění kriminálních aktivit? Jaké jsou požadovány schopnosti a znalosti k provádění zločinů?
- 2) struktura – existuje jasně definovaná linie autorit a vedení? Udržuje se struktura napříč časem a zločiny?
- 3) sebeidentifikace – pojmají účastníci na zločinech sami sebe jako členy definované organizace? Je kladen důraz na propojení, např. prostřednictvím speciálního oblečení, slangu, tetování, iniciačních rituálů?
- 4) míra reputace – má organizace kapacitu ovládat druhé (zločince i nezločince), aniž by byla nucena aktuálně užít fyzického násilí? Je reputace organizace dostatečná k nastolení obav a zastrašení druhých? (Finckenaier 2005: 76)

Co se týče kriminálních sítí, logicky je obtížné na ně roubovat právě zmíněné charakteristiky, a nelze je tedy považovat plně za kriminální organizace.

Početnost OKS nesouvisí přímo s jejím vlivem a mocí. Arlacchi ve své vynikající sociologicko-psychologické studii o italské mafii tvrdí, že „(...) *to, co mnozí žurnalisté a povrchní vědci nazývají mezinárodní zločineckou organizací, teroristickým holdingem či nezkrtnou mafiánskou organizací zasahující do všech zemí a kontinentů, není často nic jiného než malé skupinky etnicky spjatých krajanů nebo pokrevních příbuzných (...)*“ (Arlacchi 2002: 150). Sicilské klany se skládaly či skládají max. z 15 až 20 členů, kteří jsou, v duchu strukturálních tradic jihoitalského zločinu založeného na klanově-rodinném principu, členy jedné rodiny. Pokud je počet členů klanu vyšší, řekněme 70 až 80 jedinců, jde již o mocný klan s širokými podnikatelskými aktivitami, který se ovšem ale opět skládá z příslušníků max. několika rodin mezi sebou spřízněných (Arlacchi 2002: 136).

Oproti tomu jedna z nejmocnějších triád v Hongkongu 14K čítá na 20 000 členů, ruské OKS slovanské provenience jsou korporacemi o několika stovkách členů, např. tzv. *Solncevskaja* OKS měla před zatčením svého bossa B. Michajlova ve Švýcarsku v polovině 90. let 1 500 členů. Arménské, gruzínské či ázerbájdžánské OKS, jakož i severokavkazské OKS (čečenské, dagestánské apod.), mají oproti tomu opět kolem 20 členů, což souvisí opět s organizačním

principem, který stojí na rodinách, klanech, etniku či regionech. Početnost skupin souvisí se sférou aktivit, podmínkami pro činnost apod. Obecně je možné říci, že méně početné OKS s rodinným, klanovým či etnickým základem jsou soudržnější, disciplinovanější, hůře infiltrovatelné než velké zločinecké korporace s manažerským řízením, které jsou sice početné a zdánlivě mocné, ale např. po zadržení elit takové OKS nastává rychlá eroze a rozpad, kdežto užší, pevnější pouty spojená OKS odolává. Proto je také boj proti takovýmto OKS z hlediska orgánů činných v trestním řízení obtížnější.

Početná organizace navíc neznamená automaticky větší moc. Např. newyorská rodina Gambino není zdaleka tak početná jako *Medellínský kartel* nebo *Solncevskaia*, a přesto její vliv a moc je naprosto srovnatelný, i když rozdíl v počtu aktivních členů jsou dramatické.

Pro účely této práce se autor nakonec rozhodl používat označení OKS u všech níže uváděných zločineckých struktur, jelikož užívání slova *mafie* je problematické a zatížené jeho nadužíváním v rozmanitých textech rozdílných kvalit. Označení dané OKS za *mafii* v rámci této práce souvisí s jednou z hypotéz nastolených v úvodu.

Ke kvalitativnímu rozlišení je třeba nicméně užít jiných kritérií než rozdílného pojmenování skupiny. OKS se vyznačují jak společnými znaky, tak rozdílnostmi. Rozdílnosti spočívají, jak správně uvádí M. Scheinost, v odlišném historickém vývoji a kulturním prostředí jejich utváření. Tyto rozdíly pak ovlivňují jejich strukturu, podobu a chování (Scheinost 1997: 25).

Německý kriminolog H. J. Schneider pak odlišuje:

- 1) organizace založené na tradičním neformálním rodinném systému;
- 2) organizace založené na volném neformálním systému „společenství zaměstnání v podsvětí“ složeného ze zločinců z povolání;
- 3) organizace založené na racionálním, formálním sociálním systému s pevnou byrokratickou výstavbou a hierarchickou strukturou (Schneider 1987: 297).

Schneiderovi je nutno zde vytknout, že do své typologie nezařadil čtvrtou kategorii, a to organizaci založenou na příslušnosti k jednomu etniku složené především nebo výhradně z příslušníků jednoho národa, což je jejím pojátkem. Případnou výtku, že ji supluje Schneiderova první kategorie, je nutno odmítnout s tím, že tam neexistuje identifikace s národem, ale s rodinou, popř. klanem, a ty se pak mohou střetávat, i když jsou jejich členové příslušníky jednoho národa. U navrhované čtvrté kategorie pak existuje identifikace s etnikem. Tento typ OKS vzniká vesměs jen u národů, které nejsou rozděleny příliš regionálně nebo klanově, nebo mezi národnostními menšinami žijícími mimo zemi svého původu.

Další rovinu typologizace OKS rozvíjí O. Osmančík, který uvádí dva základní prototypy:

- 1) klasický, vývojově starší a nižší, který je založen na osobních vztazích, vyznačuje se konspirativním charakterem, s tendencí používat přímočařejší postupy a vzniká v prostředí s vyšší tolerancí k násilnému řešení konfliktů;
- 2) manažersko-podnikatelský, vývojově mladší a vyšší, který je založený na funkčních vztazích, používá sofistikovanější metody a násilí až jako poslední možnosti (Osmančík 1994).

Osmančíkovo rozlišení je vhodné pouze pro obecné rozlišení OKS na základě způsobu řízení, jiná kritéria opomíjí. Nicméně základní výstižnosti se nedá nic upřít.

J. Musil pak představuje typologii, kdy dělí OKS na dva druhy:

- 1) typ organizace založený na tradici rodinných klanů a autoritářském vůdcovském principu, který se vyskytuje především v Itálii, Japonsku, Latinské Americe;

2) typ organizace volnějšiho charakteru založený na společném obchodním zájmu, typický pro západní Evropu (Musil 1994: 135).

Tato typologie je nedostačující a zastaralá, protože zcela opomíjí postsovětskou oblast, kde se po pádu komunismu zformovaly naprosto kvalitativně odlišné a specifické OKS, které ovšem mají také své tradice a z nichž jen některé zapadají do některého z Musilových dvou typů.

Třetí typ by mohl znít např.:

3) typ organizace založený na tradici kriminálních bratrstev profesionálních zločinců s vlastními pravidly a respektovanými autoritami.

Eventuálně lze Musilovi ještě vytknout to, co Schneiderovi, tedy že opomněl OKS etnického typu. Čtvrtý typ by mohl znít následovně:

4) typ organizace založený na příslušnosti k jednomu etniku.

Dvě Musilovy kategorie by spolu s navrženými mohly rámcově pro potřeby základní typologie postačovat.

Řada OKS se také specializuje na jeden druh trestné činnosti. Existují OKS, které pouze pašují narkotika, obchodují s lidmi, kradenými vozy nebo uměleckými předměty. Často nemají větší ambice a dělají servis pro OKS vyššího typu. Nebo více na sobě více méně nezávislých skupin tohoto typu pak může tvořit komplexnější konglomerát, který snese název *mafie*, má-li výše zmíněné ambice. Pak jsou tedy skupiny, které se zabývají více obory trestné činnosti, i když to neznamena, že je lze nazývat *mafiami*, záleží totiž na jejich společenských ambicích.

Mnozí autoři dospěli k názoru, že OKS v 21. století jsou charakterizovány vysokou mírou pružnosti a strukturální komplexnosti. Důležité je sledovat jejich:

- 1) strukturu; klíčovou pro systém hodnocení je úroveň hierarchie přítomná v každé skupině;
- 2) velikost; určení aktuálního počtu jednotlivců zapojených v různých skupinách;
- 3) aktivity; zjištění úplného seznamu kriminálních aktivit prováděných skupinou;
- 4) přeshraniční operace; určení počtu zemí, ve kterých je skupina aktivní;
- 5) identitu; etnický nebo sociální původ;
- 6) násilnost; úroveň a podobu násilí užívaného OKS;
- 7) schopnost korupce; její míru, ochotu užívat ji apod.;
- 8) politický vliv; jeho lokální, provinciální, regionální, státní či nadnárodní míru;
- 9) pronikání do legální ekonomiky;
- 10) míru spolupráce s jinými OKS (Shaw 2002).

V této souvislosti byla vytvořena typologie, jež vzešla ze zkoumání 40 vybraných OKS v 16 zemích:

- 1) standardní hierarchie; jedná se o nejběžnější formu OKS, je charakteristická jedním leaderem a relativně čistě definovanou hierarchií. Systém vnitřní disciplíny má striktní podobu a přítomná je silná sociální nebo etnická identita;
- 2) regionální hierarchie; ačkoliv se jedná taktéž o hierarchizovanou OKS s relativně striktní linií centrálního velení, je zde jistá úroveň autonomie přítomná v regionálních organizacích pod kontrolou hlavní (centrální) skupiny;
- 3) skupinová hierarchie; je představována asociací OKS s řídicím či dohlížejícím tělesem. Skupiny mohou mít samy o sobě rozmanitou strukturu, ovšem všeobecně patří do standardní hierarchie (viz výše);

- 4) jádrové skupiny; obecně sestávají z omezeného počtu jednotlivců, kteří utvářejí relativně těsné a strukturované skupiny k provádění zločineckých aktivit. Okolo těchto jádrových skupin může být celá řada přidružených členů nebo sítí, které jsou využívány čas od času a v závislosti na povaze zločinecké aktivity;
- 5) kriminální sítě; jsou definovány aktivitami klíčových individualit, které provozují ilegální byznys v často se proměňujících aliancích. Takoví jednotlivci nemusí sami sebe považovat za členy kriminální skupiny a nemusí být považováni za členy OKS ani okolím. Nicméně spolupodílí se na řadě zločinných projektů (Chatterjee 2005: 9, srov. Shaw 2002).

V rámci provedeného výzkumu zjistil autorský tým, že:

- 1) dvě třetiny OKS mají klasickou hierarchickou strukturu, zatímco jedna třetina je organizována volně;
- 2) většina skupin je středně velká s počtem členů mezi 30–50 jedinci;
- 3) většina OKS užívá násilí jako esenciální součást svých aktivit;
- 4) necelá třetina OKS je zformována na etnické bázi a téměř polovina nemá silnou sociální či etnickou identitu;
- 5) téměř všechny skupiny jsou zapojeny pouze v jedné primární zločinecké aktivitě;
- 6) většina skupin provozuje kriminální činnost na transnacionální úrovni;
- 7) velká většina OKS užívá korupce jako nástroje k dosažení cílů;
- 8) téměř 50 % skupin postrádá hmatatelný politický vliv, ačkoliv u jedné třetiny je zaznamenán lokální či regionální rozměr politického vlivu (Chatterjee 2005: 9).

Další zajímavou typologií OKS, byť zúženou na drogové *kartely* a pouliční *gangy*, představují Bunker a Sullivan (2003: 40–53).

Kartely mají potenciál nejen podkopávat občanskou společnost, ale také politický systém, státní suverenitu, legitimizovat násilí či deformovat ekonomické mechanismy a mají velké předpoklady pro síťovou formu organizace. Bunker a Sullivan představují dělení drogových *kartelů* na tři fáze:

1) *Kartel první fáze – agresivní soupeř*

Příkladem může být *Medellínský kartel* zformovaný kolem úzké skupiny lidí s jasně vymezenou formou hierarchie. *Kartel* měl velmi limitované transnacionální a „podnikatelské“ vazby. Soustředil se na ochranu svých obchodních zájmů, tj. pašeráckých stezek. Ač byl z počátku velmi úspěšný, neměl příliš dlouhého trvání, protože vyvolával přímé ozbrojené konfrontace se státní mocí, která disponovala větším vojenským potenciálem a legitimitou. Byl velmi zběhlý v taktice a operačním umění, ovšem strategicky uvažovat nedokázal. Ve chvíli, kdy přišel o hlavního vůdce, rozložil se.

2) *Kartel druhé fáze – lstivý kooptátor*

Za *kartel* druhé fáze je považován *kartel z Cali*, který na rozdíl od *Medellínského kartelu* postrádá hlavního leadera a jeho struktura má horizontálnější charakter. Operuje tajně a rozproštěně, oproti *Medellínskému* méně užívá otevřeného násilí a spoléhá spíše na korupci a získávání si politiků. Seskupení leaderů je navíc mnohem obtížnější identifikovat než jednoho bosse. Mnohem více užívá sběru zpravodajských informací a sítě informátorů, a to často velmi detailně. Svou formou představuje větší hrozbu státu a společnosti než *kartel* první fáze.

K násilí přistupuje selektivně a nepřímo prostřednictvím najatých specialistů, např. žoldáků. Důležitým prvkem je větší snaha se transnacionalizovat a propojovat s jinými aktéry. Nicméně ani tento *kartel* není imunní vůči dezintegraci velení. Po zatčení klíčových figur došlo ke krizi, která ovšem neměla tak fatální následky jako v případě *Medellínského kartelu*. *Kartel z Cali* byl nicméně nucen posílit míru ilegality a konspirace a vyprodukoval také několik menších *kartelů*, s nimiž ovšem dál udržoval styky.

3) *Kartel třetí fáze – nástupnický kriminální stát*

Tento typ *kartelu* má největší potenciál ohrozit moderní národní stát a jeho instituce, kdy existuje hrozba kooptace státních institucí *kartelem*. Přestože se tento model ještě v plné míře neobjevil, lze za jeho předzvěst považovat *kartel z Ciudad del Este*, který sídlí na pomezí tří zemí (Brazílie, Paraguay a Argentina). Je charakteristický svojí transnacionalitou, kde vedle sebe působí mnoho národností za obchodními účely. Aktivita sahají do všech třech států, zcela tedy ignorují hranice. Jedná se o enklávu lokální dominance OKS, kde de facto nahrazuje stát – což je typickým znakem *kartelu třetí fáze*. Jestliže *kartel z Ciudad del Este* dosáhne politizace a určitého stupně legitimacy, může být jednoznačně označen jako *kartel třetí fáze*. Podobné příklady lze nalézt též v Mexiku, byť tam se většina *kartelů* projevuje jako *kartely* první fáze. Ovšem v Sinaloe či Quintaně Roo lze zaznament jevy, které by mohly spadat pod třetí fázi *kartelů*.

Typologie drogových *kartelů* byla vypracována na základě jihoamerické reality, ovšem je přenosná i do realit jiných areálů. Autor tohoto textu se dlouhodobě zabývá postsovětským OZ a postsovětský prostor je arénou na aplikaci této typologie velmi vhodnou, lze nalézt až překvapivě mnoho komparovatelných paralel. V této studii není prostor problematiku dále rozvádět, nicméně jedná se bezesporu o publikační výzvu do budoucna.

Stejně vhodně přenosnou záležitostí těch samých autorů je typologie pouličních gangů. Pouliční gangy představují Bunker a Sullivan ve třech generacích a vývoj či směřování gangů lze nejlépe zachytit na třech dimenzích:

- 1) internacionalizace – od lokálně vymezeného gangu přes gang působící na rozloze i několika územních správních celků až po gang přesahující celý stát;
- 2) politizace – od nulového zájmu o politiku přes korupci a získávání politiků až po vlastní reprezentaci v politice;
- 3) sofistikace.

1) *Gang první generace*

Jedná se o tradiční pouliční gangy orientované na svůj „rajón“, které mají nízkou úroveň velení a jsou svázané se svým prostředím. Pokud přistupují ke zločinnému podnikání, má příležitostný a individuální charakter. Míra sofistikace je nízká, stejně jako svázanost s politikou. Násilí mezi gangy je lokalizované v podstatě na úrovni městských bloků. Ovšem mohou se vyvinout v ozbrojené nestátní bandy a v dezintegrovaném sociálním prostředí mohou získat i jistou míru sofistikovanosti.

2) *Gang druhé generace*

Jsou organizovány za účelem obchodu – především narkobyznysu. Ochraňují své trhy (i násilím) a vyznačují se tendencí k centralizované hierarchii. Mají širší agendu, od obchodu až po

politiku, širším je i prostor, ve kterém operují. Často působí v tzv. neúspěšných společnostech (státech) a ve spojitosti s OKS a obchodem s drogami se stávají nebezpečnými.

3) Gang třetí generace

Přestože většina gangů nikdy nepřekročí hranice první či druhé generace, v USA či JAR je možno se setkat i se zástupci, kteří mají několik znaků kategorie třetí. Takový gang již může mít svou politickou stranu, globální agendu, specializuje se například na žoldácké aktivity, nájemné vraždy apod. (ibid.).

2.3 Vztahy mezi OKS

Poslední léta ve vývoji OZ přinesla relativně novou dynamiku na poli vztahů mezi jednotlivými OKS. Zatímco po dlouhá desetiletí převažovala mezi OKS (často vyhrocená) rivalita, která souvisela s boji o monopoly na ilegálních trzích, poté, co se uklidnily konflikty o nové trhy vzniknuvší po rozpadu bipolárního uspořádání, jež byly více méně přerozděleny, nastává spíše éra vzájemné spolupráce mezi OKS, s čímž úzce souvisí transnacionalizace a globalizace OZ. Odeznění nejtvrdějších konfliktů na poli OZ nastalo cca v letech 1995–1996 a úzce souviselo s etabací výbojných postsovětských a postjugoslávských OKS na mezinárodní zločinecké scéně. Někteří autoři hovoří v této souvislosti o tzv. *pax mafiosa* (Williams 2002: 67), nicméně je třeba podotknout, že se jedná spíše o trend než o stav a konflikty mezi OKS budou přítomny pravděpodobně stále a ostatně spolupráce mezi nimi nevylučuje ani konflikty, poněvadž dynamika vztahů v této sféře má poněkud překotnější ráz než v jiných společenských sférách. Nicméně všeobecná míra globalizace ekonomiky a relativní status quo na kriminálních trzích přispěly k nárůstu míry kooperace OKS a tím i vyšší internacionalizaci OZ. De Borchgrave uváděl již v roce 1994, že dochází k nárůstu počtu summitů velkých OKS a kvalita vzájemné kooperace se dostává na vysokou úroveň (dle Williams 2002: 67). Míra kooperace obecně ve světě byznysu má celou řadu typů, forem, charakteristik a důvodů. Mezi hlavní typy patří dle Williamse:

- 1) strategická aliance,
- 2) taktická aliance,
- 3) dohody a protislužby,
- 4) výměna,
- 5) pravidelné dodávky,
- 6) krátkodobé dodávky.

Co se týče forem, tak strategické alianci stejně jako taktické odpovídají formy kooperace jako licence, frenčíza či provozní vazby, dohodám a protislužbám specializovaná práce, výměně barterové dohody, pravidelným dodávkám dodávky zákazníkům a krátkodobým dodávkám hromadný prodej. Co se charakteristiky a důvodů (zisků) kooperace týče, strategická aliance má dlouhodobý charakter s vysokou mírou vzájemné důvěry a projevuje se komplementární odborností, využíváním vztahů globality a lokality, součinností při usnadňování vstupů na trhy či kooptací potenciálních konkurentů, taktická aliance má krátkodobý charakter s postupně se posilující vzájemnou důvěrou a slouží většinou k usnadňování vstupů na trhy, dohody a služby mají charakter vztahu zaměstnavatel – zaměstnanec a slouží k využívání specializovaných dovedností. Výměna může mít jak dlouhodobý, tak krátkodobý charakter a je omezena výměnou produktů a využívá se k rozšíření nabídky produktů a rozvíjení nových trhů. Dlouhodobé

dodávky jsou charakterizovány jistou úrovní vzájemné důvěry a předvídatelností a jsou vysoce účelné a adaptabilní, a krátkodobé dodávky jsou instrumentální a výhodné a představují prozatímní řešení naplnění požadavků trhu.

Kooperace OKS se projevuje faktem, že (mezinárodní) OZ stále více připomíná některými experty prosazovaný systém flexibilních sítí, které nejsou tolik hierarchicky strukturované jako tradiční OKS. Situace se má ovšem spíše tak, že flexibilní strukturu má ona síť vztahů, nikoli ovšem její komponenty, tzn. jednotlivé OKS.

Vzory kooperace ve světě OZ definuje Williams (2002: 73) na základě několika os:

- 1) čas – kooperace se může odehrávat jednorázově, ale může trvat i podstatně delší časový úsek. Je to velmi důležitá, byť přesto často opomíjená dimenze kooperace;
- 2) typ aktivity – kooperace může být omezená na dodavatelsko-odběratelské vztahy či barterové obchody, může mít podobu smluvních vztahů pro specifické úkoly, jako je praní špinavých peněz či nájemná vražda, ale také se může jednat o strategické a systematické vztahy a společné podnikání (joint venture) (viz výše), v jejichž rámci existuje dělba práce, příslušné role a odpovědnost každé zapojené OKS;
- 3) úroveň kooperace – spolupráce může mít *ad hoc* či sporadickou podobu, taktickou, ale i strategickou, která již samozřejmě ale nemá krátkodobý charakter.

Z uvedeného vyplývá, že dimenze kooperace v rámci kriminálního podnikání se neliší od výše uvedených obecných, dá se na nich uplatnit ekonomická terminologie. Williams dále rozpracovává na základě obecně nastíněných dimenzí vzory kooperace mezi OKS:

- 1) barterové vztahy,
- 2) smluvní vztahy,
- 3) taktické a strategické aliance.

Ad 1) Barterové vztahy mají většinou v prostředí OZ podobu platby za komodity prostřednictvím narkotik, což je mimo jiné asi nejčastější forma kooperace OZ a teroristických skupin, kdy teroristé platí za drogy zbraněmi. Dalším příkladem je směna kokainu za heroin mezi kolumbijskými *narkokartely* a nigerijskými OKS.

Ad 2) Smluvní vztahy se zračí v podobě dohody o provádění určité činnosti. *Tambovska-ja gruppirovka* v St. Petěrburgu si např. najala na likvidaci konkurentů jinou OKS vedenou J. Šutovem nebo turečtí narkopašeráci v zemích Beneluxu záviseli ohledně transportu drog na jedné gruzínské OKS specializující se na krádeže vozidel.

Ad 3) V rámci taktické aliance spolu dvě či více OKS spolupracují ohledně jednotlivých potřeb, ovšem bez očekávání dlouhodobosti, kdežto strategická aliance dlouhodobost již z logiky termínu předpokládá. Příklady existuje taktéž celá řada, např. styky *camorry* a ruských OKS ohledně kokainového byznysu a spolupráce kolumbijských *narkokartelů* a pašeráků z Dominikánské republiky a Portorika v taktické rovině či spolupráce kolumbijských *narkokartelů* s arménskými, čečenskými a ruskými OKS ve strategické rovině v rámci obchodů s drogami, zbraněmi a praním špinavých peněz (Šmíd 2007).

Formy iniciace spolupráce

1) Multilaterální schůzky na vysoké úrovni

Během 90. let 20. století proběhlo několik schůzek na vysoké úrovni, na kterých se rozdělily sféry vlivu a domluvily se společné podniky. V roce 1992 mělo dojít ke schůzce v Praze,

podle francouzských zdrojů v roce 1994 došlo k velkému summitu asi 12 OKS v Beaune, kde byly prvně výrazně akceptovány postsovětské OKS, a účastnit se jej měli zástupci známé newyorské mafiánské rodiny Gambino, *triád* z Hong Kongu, *yakuzy* a *Medellínského kartelu*. Mítinky takového charakteru mají zcela strategický charakter, kde se rozdělují sféry vlivu, plánuje se vzájemně výhodná spolupráce, rozvíjejí se nové podnikatelské možnosti, urovnávají se zásadnější spory a posiluje se míra vzájemné důvěry (Williams 2002: 77).

2) *Bilaterální schůzky na vysoké úrovni*

Z logiky věci se jedná o setkání nejvyšších představitelů dvou OKS ohledně konkrétních vzájemných otázek z podobných důvodů jako v rámci multilaterálních schůzek. Byly zaznamenány schůzky mezi představiteli jistých postsovětských skupin s *kartelem* z *Cali* na Arubě či St. Vincent, kdy byly domlouvány již zmíněné obchody kokain za zbraně.

3) *Specifické iniciativy*

Spolupráce může být iniciována jedním kriminálním podnikem nebo sítí, která třeba potřebuje prodat výzbroj či potřebuje asistenci ke vstupu na nový trh. Vyšle tudíž emisary do jiné oblasti, než kterou ovládá, aby navázali spolupráci. V tomto duchu např. navštívil v roce 1992 Moskvu kolumbijský narkobaron z *kartelu Norte del Valle* a našel oslyšení u *Solncevské*. Do této spolupráce byly později zapojeny i italské OKS.

4) *Neformální kontakty*

Jedná se o velmi častý jev v rámci způsobů navazování kooperace, které často vycházejí z přirozeného rozvrstvení kriminálních sítí a každodenního provozu. V New Yorku vedle sebe již po desetiletí žijí italské a čínské OKS a přirozeně se řada členů obou skupin občas spřátelí, např. v nápravných zařízeních, v restauracích apod. Velmi zajímavou arénou pro neformální kontakty byly v rámci (post)sovětského OZ pracovní tábory i kamenné věznice, které daly vzniknout celé řadě společenství, na kterých se dokonce zformovaly přímo kriminální skupiny (Šmíd 2007, srov. Handelman 1995).

5) *Kontakty skrze prostředníky*

Kontakty se dají navazovat i skrze spojky a prostředníky, kteří pomáhají navazovat atmosféru důvěry mezi jednotlivými OKS a vytvářet sítě OKS. Prostředníkem může být jednotlivec i OKS a této formy navázání spolupráce se užívá, pokud mezi dvěma objekty panuje silná nedůvěra nebo když je nutno vyřešit přímo otevřené nepřátelství. Zprostředkovatelským stylem byly navázány např. styky mezi kolumbijskými *narkokartely*, mexickým *kartelem* z *Juarezu* a *La Cosou Nostrou* v souvislosti s narkobyznysem, když roli prostředníka hrál *klan Cuntretera – Caruana* sídlící v Kanadě (Williams 2002: 78).

Williams (2002: 79–80) závěrem svého textu podotýká, že ne všechny pokusy o navázání partnerství mezi OKS končí úspěšně, a též že řada partnerství skončí tvrdou roztržkou. Jako příklad uvádí konec spolupráce mezi *kartely* z Medellínu a z Cali, které spolu celá 80. léta 20. století čile spolupracovaly, aby se na konci desetiletí rozešly z důvodů rozporů ohledně strategie vůči kolumbijské vládě – medellínský boss Pablo Escobarrazil konfrontační styl

vztahů s vládou, kdežto bratři Orejuelové v čele kartelu z Cali prosazovali spíše smírný přístup k vládě plný různých tajných kompromisů a ujednání.³ Obdobných roztržek po předchozím partnerství lze v historii OZ najít nepřebernou řádku.

Závěr

Problematika OZ představuje nelehkou, ale potřebnou výzvu pro výzkumné pracovníky zabývající se nejen kriminologií, psychopatologií či trestním právem, ale neméně též pro vědci (pod)obory politologie, mezinárodní vztahy a v neposlední (spíše v první) řadě bezpečnostní a strategická studia. Aby byl fenomén alespoň částečně pochopen, je třeba se pokusit vymezit základní teoretické přístupy a typy OZ. Předložený text se pokusil schematizovat nejvýraznější dosavadní přístupy k vymezení OZ a následně k typologizaci kriminálních skupin.

Jelikož OZ není statickým, nýbrž nadmíru dynamickým jevem, je třeba chápat, že náhledy na OZ se mění v čase, jelikož formy, typy a projevy organizované kriminality se mění. Většina předložených pohledů na OZ vychází především ze západoevropské, severoamerické a jihoa-merické reality a nepříliš reflektuje nové formy OZ pocházející ze zemí (post)komunistického bloku. Při vymežování samotného jevu OZ není tento fakt tolik zřejmý, projevuje se především při typologizaci kriminálních skupin, kde nejsou ještě zohledněna historická, kulturní a mentální specifika národů bývalé Jugoslávie a SSSR.

Teoretické vymezení samotného jevu zvaného organizovaný zločin se podle názoru autora tohoto textu podařilo velmi dobře pánům Haganovi a Finckenauerovi. Frank Hagan vygeneroval definici, jež by mohla sloužit jako univerzální základní vymezení fenoménu: *OZ je zločin prováděný trvale existujícími organizovanými skupinami, které monopolizují ilegální podnikání skrze násilí a hrozby násilím a zajišťují si beztrestnost prostřednictvím korupce* (Hagan 2006: 133).

Ve velmi podařené zkratce zhuťňuje osmiatributovou škálu, pomocí níž nadefinoval OZ James Finckenaer. Tato definice je velmi zevrubná, postihující všechny podstatné a specifické záležitosti s fenoménem související a – a to je to nejdůležitější – je skutečně zobecňující v tom smyslu, že ji lze aplikovat na všechna významnější geografická ohniska OZ. Autor tohoto textu si ověřil vhodnost této definice i na postkomunistickém areálu, s jehož daty je dobře obeznámen.

Je na diskusi, zda je nezbytné kritérium „pronikání do legální ekonomiky“, jelikož existují i skupiny OZ, které akumulují zisky pouze ilegálně, a ostatní „kvalitu“ OZ jim nescházejí. Diskutabilní může být i atribut korupce, a to z důvodu různých náhledů na pojmání tohoto termínu, ovšem celkově se jedná o málo napadnutelnou zobecňující definici OZ.

V souvislosti s typologiemi OZ narážíme ovšem na více úskalí, která přinesla expanze východoevropského a eurasijského OZ. Ačkoliv lze nalézt řadu paralel např. mezi vznikem, způsobem formování a strukturami OKS z oblastí Kavkazu a Balkánu na straně jedné a jižní Itálie na straně druhé, přinesly nové skupiny OZ do problematiky jinou kvalitu, která nebyla dostatečně zohledněna.

Představené typologie kriminálních skupin tak představují pouze inspirační zdroj, který lze na datech z jiných geografických ohnisek revidovat, zpřesňovat či snad zcela vyvracet a na základě nových dat vytvářet typologie nové.

Základní typy OZ představené Osmančíkem zůstávají platné, ovšem míra zobecnění je zde velmi vysoká. Mnozí autoři opomíjejí kriminální skupiny založené na regionální (až municipální) spřízněnosti, což je typické např. pro Ukrajinu, opomíjejí skupiny formované na základě etnicity, což je jev velmi častý, a případně další.

Velká pozornost je v určitých kruzích věnována moderním náhledům na OZ, přičemž je využívána network analysis, teorie her a další přístupy sociologického ražení. Všechny tyto možnosti mohou představovat další výzvy pro teoretické, analytické, komparativní i deskriptivní zkoumání OZ, tento text má ambici být skromným počátkem.

Poznámky

1. Některé italské OKS, hlavně *camorra*, čínské *triády* či japonská *yakuza*, jsou příkladem etnicky formovaných OKS. Postsovětské OKS, vyjma některých (severo)kavkazských, jsou příkladem OKS formovaných na základě kriminálních kariér. Sicilská *mafie*, *'ndranghetá* či čečenské OKS jsou velmi často organizovány na základě rodové spřízněnosti. Některé irské či židovské gangy mohou mít nábožensky omezené členství. V USA existují OKS, jež jsou formovány pouze na základě příslušnosti k černé rase.
2. Stejně jako u řady příslušníků teroristických skupin (a nejen vůdců) bylo zjištěno, že nepocházeli zdaleka z chudých deprivovaných rodin, i u řady příslušníků OZ lze zaznamenat minimálně středostavovský původ (zcela jednoznačně pak „ve druhé generaci“).
3. Ostatně *kartelu z Cali* se strategie nakonec osvědčila více a po násilné smrti Escobara v prosinci 1993 a rozložení *Medellinského kartelu* se stal na jistou dobu nejmočnějším kokainovým kartelem na světě (Hrabálek 2007).

Literatura

- Abadinsky, Howard. 1981. *The Mafia in America: An Oral History*. New York.
- Abadinsky, Howard. 1994. *Organized Crime*. Chicago.
- Adamoli, Sabrina; Di Nicola, Andrea; Savona, Ernesto a Zoffi, Paola. 1998. *Organised Crime Around the World*. Helsinki.
- Albanese, Jay. 1989. *Organized Crime in America*. Cincinnati.
- Albini, Joseph et al. 1999. *Organized Crime: The National Security Dimension*. Garmisch – Partenkirchen: George C. Marshall Center.
- Albini, Joseph. 1971. *The American Mafia: Genesis of a Legend*. New York.
- Arlacchi, Pino. 2002. *Italská mafie a její podnikání*. Brno: CDK.
- Baulin, Vladimir. 2003. „Organizovannyy narkobyznes v Ukraine: Obščaja charakteristika i protivodejstvujučie strategii.“ In: *Organizovannaja prestupnost i korrupcija*, 4/2003, 31–42.
- Block, Alan. 1980. *East Side-West Side – Organizing Crime in New York, 1930–1950*. Cardiff: University College Cardiff Press.
- Block, Alan a Chambliss, William. 1981. *Organizing Crime*. New York/Oxford: Oxford University Press.
- Borchgrave de, Arnaud a kol. 1997. *Russian Organized Crime*. Washington: CSIS.
- Bruinsma, Gerben a Meershoek, Guus. 1997. „Organized Crime and Trafficking in Women from Eastern Europe in Netherlands.“ In: *Transnational Organized Crime 3–4/1997*, 105–118.
- Bundeskriminalamt. 2004. *Organised Crime Situation Report 2003 Federal Republic of Germany: Summary*. Wiesbaden.
- Cejp, Miroslav. 2004. *Organizovaný zločin v České republice III*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci.

- Combating Organized Crime. 1966. *A report of the 1965 Oyster Bay, New York, conferences on combating organized crime*. Albany.
- Cornell, Svante. 2006. „The Narcotics Threat in Greater Central Asia: From Crime – Terror Nexus to State Infiltration?“ In: *China and Eurasia Forum Quarterly* 1/2004, 37–67.
- Cornell, Svante; Jonsson, Anna; Nilsson, Niklas a Häggström, Per. 2006. *The Wider Black Sea Region: An Emerging Hub in European Security*. Washington: Johns Hopkins University.
- Council of Europe. 2002. *Crime Analysis: Organised crime – Best practice survey no. 4*. Strasbourg.
- Cressey, Donald. 1972. *Criminal Organization: Its Elementary Forms*. London.
- Cressey, Donald. 1969. *Theft of the Nation: The Structure and Operations of Organized Crime in America*. New York: Harper.
- Dunn, George. 1997. „Major Mafia Gangs in Russia.“ In: *Russian Organized Crime: The New Threat?* Ed. P. Williams. London: Frank Cass.
- van Duyne, Paul. 1996. *Organized Crime in Europe*. New York: Commack.
- European Union Organized Crime Situation Report*. 2000.
- Fijnaut, Cyrille a Paoli, Letizia. 2004, eds. *Organized Crime in Europe*. Dordrecht: Springer.
- Finckenauer, James a Waring, Ed. 1994. „Russian Emigré Crime in the United States: Organized Crime or Crime that is Organized?“ In: *Russian and Post-Soviet Organized Crime*. Ed. Mark Galeotti. 2002. Aldershot: Ashgate.
- Finckenauer, James a Waring, Ed. 1998. *Russian Mafia in America. Immigration, Culture and Crime*. Boston: Northeastern University Press.
- Finckenauer, James a Voronin, Yuriy. 2001. *The Threat of Russian Organized Crime*. Issues in International Crime. U.S. Department of Justice.
- Finckenauer, James. 2005. „Problems of Definition: What Is Organized Crime?“ In: *Trends in Organized Crime* 3/2005, 63–83.
- Godson, Roy; Kenney, Don; Litvin, Max a Tevzadze, Giorgi. 2003. „Building Societal Support for the Rule of Law in Georgia.“ In: *Trends in Organized Crime* 2/2004, 5–27.
- Hagan, Frank. 2006. „„Organized Crime“ and „organized crime“: Indeterminate Problems of Definition.“ In: *Trends in Organized Crime*, 4/ 2006, 127–137.
- Handelman, Stephen. 1994. „The Russian „Mafiya“.“ In: *Russian and Post-Soviet Organized Crime*. Ed. Mark Galeotti. 2002. Aldershot: Ashgate.
- Handelman, Stephen. 1995. *Comrade Criminal. Russia's New Mafiya*. New Haven: Yale University Press.
- Homer, Frederic. 1974. *Guns and Garlic: Myths and Realities of Organized Crime*. West Lafayette.
- Chatterjee, Jharna. 2005. *The Changing Structure of Organized Crime Groups*. Royal Canadian Mounted Police. Dostupné na http://www.rcmp-grc.gc.ca/ccaps/organized_crime_structure_e.htm.
- Ianni, Francis. 1974. *Black Mafia: Ethnic Succession in Organized Crime*. New York.
- IIT Research Institute & Chicago Crime Commission. 1971. *A Study of Organized Crime*. No date of publication indicated.
- Laegrid, Per. 2004. *The Links between Transnational Organized Crime and Terrorism: A Theoretical Framework and a Case Study of the Liberation Tigers of Tamil Eelam (LTTE)*. Substantial Research Paper: American University.
- von Lampe, Klaus. 2003. „Criminally Exploitable Ties: A Network Approach to Organized Crime.“ In: *Transnational Organized Crime. Myth, Power and Profit*. Eds. Emilio Viano; José Magallanes a Laurent Bridel. Durham: Carolina Academic Press.
- von Lampe, Klaus. 2006. „The Interdisciplinary Dimensions of the Study of Organized Crime.“ In: *Trends of Organized Crime*, 3/2006, 77–95.
- Lasswell, Harold a McKenna, James. 1972. *The Impact of Organized Crime On An Inner City Community*. New York.
- Liddick, Dave. 1999. *An Empirical, Theoretical, and Historical Overview of Organized Crime*. Lewiston: The Edwin Mellen Press.
- Lupsha, Paul. 1983. *Networks versus Networking: Analysis of an Organized Crime Group*. Beverly Hills: Sage.

- Lyman, Michael a Potter, Gary. 2000. *Organized Crime*. New Jersey: Prentice Hall.
- Maltz, Michael. 1985. „Toward Defining Organized Crime.“ In: *The Politics and Economics of Organized Crime*. Herbert Alexander a Gerald Caiden. Lexington: D.C. Heath.
- Michalowski, Raymond. 1985. *Order, Law, and Crime, An Introduction to Criminology*. New York.
- Musil, Jiří: *Organizovaná kriminalita v Evropě v druhé polovině 90. let – nové jevy*. In: <http://www.mvcr.cz/casopisy/kriminalistika/1999/9903/musil.htm>.
- Němec, Miroslav. 2003. *Mafie a zločinecké gangy*. Praha: Eurounion.
- Němec, Miroslav. 1995. *Organizovaný zločin*. Praha: Naše vojsko.
- Nevala, Sami a Aromaa, Kauko, eds. 2003. *Organized Crime, Trafficking, Drugs: Selected Papers presented at the Annual Conference of the European Society of Criminology*. Helsinki.
- Nožina, Miroslav. 2003. *Mezinárodní organizovaný zločin v České republice*. Praha: Themis.
- Nožina, Miroslav, ed. 1997. *Mezinárodní organizovaný zločin v ČR*. Praha: ÚMV.
- Potter, Gary. 1994. *Criminal Organizations: Vice, Racketeering, and Politics in an American City*. Heights: Waveland Press.
- Serrano, Monica. 2002. „Transnational Organized Crime and International Security: Business as Usual.“ In: *Transnational Organized Crime and International Security: Business as Usual?* Eds. Mats Berdal a Monica Serrano. London: Lynne Rienner Publishers.
- Shelley, Louise. 2002. „Crime as the Defining Problem: Voices of Another Criminology.“ In: *International Annals of Criminology*, 1–2/2002, 73–88.
- Shelley, Louise; Picarelli, John; Irby, Allison; Williams, Paul et al. 2005. *Method and Motives: The Exploring Links Between Transnational Organized Crime and International Terrorism*. Washington: U.S. Department of Justice.
- Söderblom, Jason. 2005. *Eurasia's Organized and Transnational Crime*. World International Community Experts.
- Task Force on Organized Crime. 1967. *The President's Commission on Law Enforcement and Administration of Justice, The Task Force Report: Organized Crime, Annotations and Consultants' Papers*. Washington D.C.
- The Special Crime Study Commission on Organized Crime. 1953. *Final Report*. Sacramento.
- Varese, Federico. 1994. „Is Sicily the Future of Russia? Private Protection and the Rise of the Russian Mafia.“ In: *Russian and Post-Soviet Organized Crime*. Ed. M. Galeotti. 2002. Aldershot: Ashgate.
- Varese, Federico. 2001. *The Russian Mafia. Private protection in a New Market Economy*. Oxford: Oxford University Press.
- Varese, Federico. 1998. „The Society of the Vory-v-zakone, 1930s–1950s.“ In: *Russian and Post-Soviet Organized Crime*. Ed. M. Galeotti. 2002. Aldershot: Ashgate.
- Wedel, John. 2001. „Corruption and Organized Crime in Post-Communist States: New Ways of Manifesting Old Patterns.“ In: *Trends in Organized Crime*, 1/2001, 3–58.
- Williams, Paul. 2002. „Cooperation Among Criminal Organizations.“ In: *Transnational Organized Crime and International Security: Business as Usual?* Eds. M. Berdal a Monica Serrano. London: Lynne Rienner Publishers.
- Williams, Paul. 2002. „Transnational Organized Crime and the State.“ In: *The Emergence of Private Authority in Global Governance*. Eds. R. B. Hatt a Tomas Biersteker. Cambridge: Cambridge University Press.
- Williams, Paul a Picarelli, John. 2002. *Organized Crime in Ukraine: Challenge and Response*. Washington: U.S. Department of Justice.
- Williams, Paul a Woessner, Paul. 1999. „Nucler Smuggling, Adaptability, Organized Crime and Undercover Operations.“ In: *Transnational Organized Crime* 5/1999, 221–252.
- Williams, Paul a Godson, Roy. 2002. „Anticipating Organized and Transnational Crime.“ In: *Law and Social Change* 4/2002, 311–355.